

УДК 347.91:341.24(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/ln.2025.25.15>**Кулик С.В.**

*докторант кафедри міжнародного та європейського права
Державне некомерційне підприємство
«Державний університет «Київський авіаційний інститут»*

ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ СУДОВОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ (2010–2014 РР.): КРИЗА ДОВІРИ ТА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ

Проблема дослідження полягає у вивченні судової реформи в Україні в 2010–2014 роках, зокрема в аналізі кризових явищ, що виникли через недотримання міжнародно-правових стандартів. Незважаючи на значні зусилля щодо реорганізації судової системи, що включали зміну кадрового складу суддів, створення антикорупційних органів та оновлення Верховного Суду, судова реформа не дала очікуваних результатів, а проблеми, такі як корупція, політична залежність суддів і низька кваліфікація, лише посилювалися. Міжнародні органи, зокрема ЄСПЛ та Венеційська комісія, висловлювали серйозні зауваження щодо збереження «ручного» правосуддя та недостатньої незалежності судової влади. Врахування цих критичних зауважень є важливим для подальшого вдосконалення судової реформи та приведення її до європейських стандартів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій щодо судової реформи в Україні свідчить про значний інтерес до цієї теми як серед науковців, так і практиків, особливо після Революції Гідності та початку судової реформи в 2014 році. Питання реформування судової системи активно досліджують вітчизняні вчені, такі як Головатий С.П., Хотинська-Нор О.З., Штогун С. Г. Корсак Р. В. та інші. Вони зосереджують увагу на питаннях незалежності суддів, кадрової політики, боротьби з корупцією, а також на адаптації міжнародних стандартів до українських реалій, що свідчить про комплексний підхід до вирішення проблем судової реформи в Україні.

Метою та завданням статті є аналіз сучасного стану судової реформи в Україні, зокрема вивчення ключових аспектів її реалізації, визначення основних проблем та викликів, що постають перед судовою системою, а також виявлення ефективних механізмів для подолання існуючих труднощів. У рамках статті буде досліджено вплив судової реформи на правову систему України та її відповідність міжнародним стандартам, а також запропоновано рекомендації щодо подальшого вдосконалення судової діяльності в контексті розвитку правової держави.

Результати дослідження. Оцінку стану судової влади через два роки після прийняття Закону надав Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) у рішенні по справі «Волков проти України», в якому прямо вказав, що існуючі правила призначення суддів, членів Вищої ради юстиції та порядок розгляду дисциплінарних скарг щодо суддів призвели до тотальної залежності суддів та «ручного» правосуддя: «.. справа свідчить про серйозні системні проблеми функціонування судової влади в Україні. Зокрема, встановлені у справі порушення наводять на думку, що система судової дисципліни в Україні не є організованою належним чином, і вона не забезпечує достатнє відділення судової гілки влади від інших гілок державної влади. Більш того, вона не надає достатніх гарантій проти зловживань та неправильного застосування дисциплінарних заходів, що шкодить незалежності судової влади, в той час як остання є однією

з найважливіших цінностей, які підтримують ефективність демократій» [1, п. 199].

Наведені аргументи яскраво свідчать, що на етапі розробки проекту Закону українські законотворці мали можливість прислухатися до рекомендацій впливової міжнародної організації, взяти до у ваги її зауваження та розробити остаточний варіант законодавчого акту дійсно у створі міжнародно-правових стандартів, наблизивши українську судову систему до світових демократичних стандартів, які на той час вже були чітко визначені у Загальній декларації прав людини 1948 року, в Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 року, в Європейській конвенції з прав людини 1950 року та інших документах.

Реформа судової системи України є важливим кроком на шляху до забезпечення ефективного та справедливого правосуддя, що відповідає європейським стандартам. Впровадження змін в організації роботи суддів, створення антикорупційних органів та оновлення складу Верховного Суду значно підвищили довіру громадян до судової системи. Однак, попри досягнуті успіхи, існують серйозні проблеми, зокрема низька кваліфікація деяких суддів і залишкова корупція у суддівському середовищі, які потребують подальшої уваги. Успішна реалізація реформи вимагає постійного вдосконалення механізмів контролю за судовою практикою, оптимізації роботи суддів і покращення інфраструктури судових установ. У найближчі роки на судову реформу в Україні чекають нові виклики, і їх подолання стане вирішальним для стабільного розвитку судової системи і забезпечення справедливого правосуддя для кожного громадянина.

З цього приводу дуже влучно висловилися автори Інформаційно-аналітичних матеріалів до Фахової дискусії на тему «Судова реформа 2010 р.: чи наближає вона правосуддя в Україні до європейських норм і стандартів?», яка відбулася 4 квітня 2013 року, зазначивши буквально таке: «... можна стверджувати, що розпочата у 2010 р. судова реформа в Україні відзначалася лише частковим врахуванням

міжнародних стандартів судочинства, містила значною мірою неконституційні положення, які уможливили використання судової влади в політичних цілях, зумовили значні проблеми для України на міжнародному рівні з точки зору визнання відповідності вітчизняної системи правосуддя критеріям справедливості, здатності ефективно гарантувати основні права і свободи людини, призвела до того, що Україна продовжує посідати провідні позиції серед держав-членів Ради Європи за кількістю звернень громадян за захистом їх прав до Європейського суду з прав людини» [2, с. 54].

Розгляд наступних етапів покаже, що незважаючи на суттєві та детальні намагання Венеційської комісії, її рекомендації у вигляді міжнародно-правових стандартів майже не вплинули на подальше удосконалення Закону України «Про судоустрій і статус суддів» 2010 року. Хронічні проблеми судової влади (масове невиконання судових рішень, високий рівень корупції в судах, надмірна завантаженість судів, постійне недофінансування органів судової влади, вплив на суддів тощо) не тільки не були вирішені, а навпаки – загострилися.

Люстраційний етап, пов'язаний із прийняттям 08 квітня 2014 року Верховною Радою України Закону України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» [3], який визначив правові та організаційні засади проведення спеціальної перевірки суддів судів загальної юрисдикції як тимчасового посиленого заходу з використанням існуючих процедур розгляду питань про притягнення суддів судів загальної юрисдикції до дисциплінарної відповідальності і звільнення з посади у зв'язку з порушенням присяги з метою підвищення авторитету судової влади України та довіри громадян до судової гілки влади, відновлення законності і справедливості.

Ініціатива про необхідність прийняття закону, на відміну від попередніх етапів, тепер йшла, так би мовити, не зверху, а знизу, коли нова політична влада на хвилі революційних подій чітко почула сплеск свідомості суспільства щодо потреби негайного відновлення довіри

громадян до судової системи через реформування її кадрового наповнення. Як зазначалося в пояснювальній записці до проекту профільного Закону [4, с. 1], в державі набула загрозливого характеру практика прийняття суддями відверто протиправних, неправосудних рішень, що прямо порушують конституційні права і свободи громадян, що підтверджується катастрофічним зростанням кількості рішень Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ).

Невипадково опитування населення в цей період, яке було проведено Фондом «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва» спільно з соціологічною службою Центру Разумкова з 19 по 24 грудня 2014 року, наочно показало, що абсолютна більшість населення вважає, що в українських судах мають місце такі негативні явища, як: корупція (93,9%), залежність суддів від політиків (80,5%) і від олігархів (80,1%), ухвалення замовних рішень (77,1%), низький рівень професійних знань більшості суддів (48,4), низький рівень моральності більшості суддів (66,2), погана вмотивованість і незрозумілість судових рішень (43,7), кругова порука в системі правосуддя (72,7%), незрозумілість і закритість судових процесів для пересічної людини (51,9), небажання суддів йти на діалог із громадськістю (43,5), складність і заплутаність судової системи (50,5%), брак інформації у ЗМІ про позитивну діяльність судів (34,7), погана якість законів, які змушені застосовувати суди (39,8) [5].

За наведеними вище результатами опитування чітко простежується незадоволення суспільства, в першу чергу, кадровим наповненням української судової системи, коли судді корумповані, залежать від політиків та олігархів, мають низький рівень професійних знань та моральності тощо, хоча у той же час на останньому місці знаходиться невдоволення громадянами якістю законів, які застосовують судді.

Отже, справа не в поганих законах або в їх відсутності, або в їх невідповідності до міжнародно-правових стандартів, а саме в кадровому наповненні системи судочинства. Цей

факт також знайшов своє відображення в проведеному опитуванні, коли майже 60% опитуваних зазначили про необхідність повної заміни всього суддівського корпусу (19,3%) або звільнення частини суддів після проведення розслідувань їхньої попередньої професійної діяльності (40,2%).

Відтак, прийнятий Закон України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» торкався саме процедур проведення спеціальних перевірок суддів, але не зачіпав засад здійснення судової діяльності взагалі або рівня повноважень суддів зокрема. Фактично, Закон мав всі ознаки «люстраційного закону», який стосувався лише представників суддівського корпусу, про що, до речі, зазначила науковиця О. З. Хотинська-Нор [6, с. 148], хоча у тексті самого Закону термін «люстрація» був відсутній.

Разом з тим, в наявності «люстраційності» можна повністю перекоонатися, якщо проаналізувати Закон з точки зору основних напрямів його правового регулювання, а саме: мета перевірки суддів; строки та зміст перевірки; створення, склад тимчасової спеціальної комісії (ТСК) та її повноваження; заходи, що застосовуються за результатами проведення перевірки суддів; порядок збереження матеріалів ТСК щодо перевірки суддів тощо. Навіть у прикінцевих та перехідних положеннях Закону можна почути вагомість «люстраційних» повноважень членів ТСК щодо здійснення спеціальної перевірки суддів. Іншими словами, передбачена доволі жорстка адміністративна відповідальність у вигляді штрафів, якщо хтось не виконає законні вимоги члена ТСК стосовно надання інформації, судової справи (її копії), розгляд якої закінчено, відмови в ознайомленні із судовою справою, розгляд якої не закінчено, надання завідомо неправдивої інформації, а так само недодержання встановлених законом строків надання інформації, судової справи (її копії) тощо [7].

Суперечливість та плутаність визначення у Законі повноважень ТСК були настільки очевидними, що після першого публічного слу-

хання її засідання щодо справи з 12 суддями, які розглядали цивільні, адміністративні або кримінальні справи стосовно обвинувачених, що брали участь у протестах на Майдані, у Звіті з вивчення ситуації з прав людини в Україні Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини (щодо люстрації суддів) одразу було зазначено, що «Комісія не уповноважена приймати рішення накладання санкцій, а її рішення носять рекомендаційний характер. Отже, справи, пов'язані з виявленням порушення присяги, були подані до розгляду Вищої раді юстиції, а ті, які стосуються дисциплінарних заходів, були передані Вищій кваліфікаційній комісії суддів. Проте жодна з цих установ наразі не функціонує, оскільки їх члени були звільнені за тим же Законом, який створив Тимчасову спеціальну комісію з перевірки суддів. Моніторингова місія ООН з вивчення ситуації з прав людини в Україні буде продовжувати стежити за роботою Комісії» [8].

До речі, свого часу Венеційська комісія в пункті 11 та 81 Висновку CDL-AD (2013) 013 «Про тимчасову державну комісію із судових помилок» щодо Грузії, зазначила, що сама ідея процесу масової експертизи можливих випадків судових помилок не судовим органом порушує питання щодо поділу влад та незалежності судової влади, закріпленої в Конституції Грузії та міжнародних стандартах. Підхід щодо залучення позасудового органу до такого процесу можна оцінювати як надання оцінки, що вся судова система і система прокуратури взяли участь у таких нібито масових судових помилках [9].

Треба зазначити, що Венеційська комісія була невдоволена ідеєю люстрацією суддів в Україні, яка регламентувалася та здійснювалася фактично за двома законами «Про очищення влади» та «Про відновлення довіри до судової влади в Україні», та рекомендувала об'єднати ці два законодавчих актів в один, не спрямовуючи люстрацію до всього суддівського корпусу, про що дуже влучно сказав спеціальний представник генерального

секретаря Ради Європи по Україні Крістос Джакомопулос: «не може бути такого процесу, як люстрація суддівського корпусу. Венеційська комісія чітко визначила, що це навіть не ставиться під питання. Може мати місце процес індивідуального оцінювання ефективності суддів, за якого буде можливо застосувати санкції проти окремих суддів, але буде дотриманий принцип незалежності судової системи.. За будь-якого розвитку це (заміна суддів – автор) не може мати форми люстрації суддів. Судді не є працівниками жодного міністерства. Вони користуються і мають користуватися особливими гарантіями. Зрештою, завданням суддів не є виконання наказів або контроль за виконанням наказів. Тому співробітників правоохоронних органів можна звільнити за невиконання наказів, а суддів – ні» [10].

Дійсно, міжнародні документи, що встановлюють міжнародно-правові стандарти відносно проведення люстрації суддів, застерігають про те, що непродуктивне та раптове здійснення люстраційних заходів містить багато ризиків і небезпек.

Так, Резолюція ПАРС № 1096 (1996) «Про заходи щодо ліквідації спадщини колишніх комуністичних тоталітарних систем» зазначає, що ці заходи мають бути сумісними з демократичною державою та демократичними принципами, в першу чергу, з принципом верховенства права, та відповідати таким критеріям: «По-перше, провина, а саме особиста, а не колективна, повинна бути доведена в кожному окремому випадку; це наголошує на потребі в індивідуальному, а не колективному, застосуванні законів про люстрацію. По-друге, повинні гарантуватися право на захист, презумпція невинуватості до доведення провини і право на судовий перегляд ухваленого рішення. Помста у жодному разі не може бути метою таких заходів, а процес люстрації не повинен допускати політичне або соціальне зловживання результатами люстрації. Метою люстрації є не покарання осіб... а захист молодих демократій» [11].

І тим не менш, незважаючи на всі перелічені вище аргументи та на наявність чітких міжнародно-правових стандартів щодо умов здійснення можливої люстрації суддів, в Законі України «Про очищення влади» читаємо, що до посад, стосовно яких здійснюються заходи з очищення влади (люстрації), відносяться, крім інших, члени Вищої ради правосуддя, члени Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, судді, Голова Державної судової адміністрації України, його перший заступник, заступник [12].

Серед усіх інших етапів реформування судової системи, один з найбільш претензійних був на перехресті 2015–2019 років. В наукових публікаціях іноді його називають «великою судовою реформою», що акцентує увагу на глибинних змінах, які зачепили основи судової системи України. Серед основних досягнень етапу – впровадження нових механізмів суддівського самоврядування, створення антикорупційних органів, а також оновлення складу Верховного Суду через конкурсний відбір. Крім того, введення електронного судочинства стало значним кроком у боротьбі з бюрократичними бар'єрами. Однак, незважаючи на високі очікування, реформи стикнулися з критикою, як з боку вітчизняних, так і міжнародних фахівців, що ставить під сумнів їх ефективність у досягненні бажаних результатів.

Початком реформи на цьому етапі можна вважати підписання Президентом України Указу № 5/2015 Про схвалення Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», де було сформульовано мету реформи та її етапи.

Метою судової реформи було реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів задля практичної реалізації принципів верховенства права і забезпечення кожному права на справедливий судовий розгляд справ незалежним та неупередженим судом. Реформа мала забезпечити функціонування судової влади, яка б відповідала суспільним очікуванням щодо незалеж-

ного та справедливого суду, а також європейській системі цінностей та стандартів захисту прав людини.

Реформу передбачалося провести у два етапи:

– перший етап – невідкладне оновлення законодавства, спрямоване на відновлення довіри до судової влади;

– другий етап – системні зміни в законодавстві через прийняття змін в Конституції України та на основі цих змін – нових законів, що стосуються судоустрою та судочинства.

Претензійність реформи полягала в тому, що через її масштабність, оригінальність, охоплення всієї сфери правосуддя із удосконаленням суміжних правових галузей передбачалося здійснити докорінну зміну того, що було, та побудувати зовсім нове правове поле і на далеку перспективу. Фактично йшлося скоріше не стільки про еволюційну реформу, скільки про революційні стрибкоподібні зміни всього, що було зроблено в українському правосудді попередньо за роки незалежності.

Ось, як з цього приводу висловився науковець Р. В. Корсак: «Події які відбуваються в Україні протягом двох останніх років (2014–2015) засвідчують намір нашого Уряду, Верховної Ради як вищого законодавчого органу країни та Президента України докорінно реформувати українське суспільство відповідно до вимог та стандартів європейської спільноти. Не оминають ці зміни й правову систему України, тому головне правильно провести необхідні реформування» [13, с. 2].

Але з часом, з погляду на наявні досягнуті результати проведених змін, у наукових колах мета реформи визначалася дещо скромніше, а саме: привести судочинство України до європейських стандартів та забезпечити захист прав, свобод та законних інтересів громадян шляхом своєчасного, ефективного і справедливого вирішення правових спорів на засадах верховенства права. Як бачимо, такою загальною метою цілком можуть бути охоплені й всі наступні реформи.

Проте, треба віддати належне тому факту, що було багато зроблено у плані удосконалення існуючого законодавства у сфері судочинства, особливо це стосується Основного Закону України.

Так, Законом України від 02.06.2016 року були внесені до Конституції України суттєві зміни та доповнення, серед основних яких досить назвати такі:

- Вища рада правосуддя (ВРП) здійснює відбір суддів для всіх судів України на конкурсній основі, її рішення про призначення і звільнення суддів повинні затверджуватися президентом. Вона також розглядатиме питання затримання та арешту суддів;

- пропозиції про створення і ліквідацію судів вноситиме в парламент президент за поданням ВРП;

- склад ВРП 21 член, десять з яких вибирає з'їзд суддів, по два члени призначаються президентом, Верховною Радою, з'їздом адвокатів, Всеукраїнською конференцією працівників прокуратури, а також з'їздом представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ з числа вчених-правознавців;

- обмеження імунітету суддів до функціонального, тобто їм гарантується недоторканість за рішення в залі суду, але у всіх інших випадках їх прирівнюють до звичайних громадян;

- визначення підстав для звільнення судді, у тому числі суддю можна буде позбавити посади, якщо він не зможе підтвердити легальність своїх доходів;

- визначено кваліфікаційне оцінювання суддів за трьома критеріями: професіоналізм, доброчесність і відповідність правилам етики;

- передбачено право громадян звертатися зі скаргами до Конституційного Суду.

В день прийняття Закону «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» було прийнято Закон «Про судоустрій і статус суддів», який прийшов на зміну попередньому Закону «Про судоустрій і статус

суддів», прийнятому 2010 року і викладеному в новій редакції 2015 року.

В цілому зміни в Конституції України та в новому Законі України «Про судоустрій і статус суддів» позитивно позначилися на системі українського правосуддя, про що було зазначено Венеційською комісією. Так, її Голова Джанні Букіккіо порівняв судову реформу в Україні 2015–2019 років з революцією Миколая Коперника в науці, про що він сказав під час конференції «Судова реформа в Україні: досягнення і подальші кроки», що проходила на початку червня 2018 року в Києві [14].

Позитивний висновок зробили також експерти ОБСЄ/БДПЛ, які зазначили, що в цілому, Закон «Про судоустрій і статус суддів» «відповідає міжнародним стандартам. Можна вітати прагнення законодавця збільшити прозорість судової системи, а також сприяти оптимізації судоустрою, забезпечити сталість і єдність судової практики в Україні».

Але у наукових колах можна побачити й негативні відгуки стосовно реформи, особливо нових визначень у Законі «Про судоустрій і статус суддів» 2016 року. Так, науковець С. Г. Штогун зазначає, що «сумніву немає автори-теоретики цих законодавчих актів (мається на увазі Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року та попередня його редакція 2015 року – автор) переплутали як кажуть в народі грішне з праведним. В простого обивателя може виникнути закономірне питання – ну як ці незрозумілі та зарозумні терміни можуть негативно вплинути на роботу судової системи в цілому? Проблема в іншому – низький теоретичний базис даної реформи, а якщо це фундамент низької якості то будівля довго не вистійть» [15].

Серед інших законів, що були прийняті в рамках судової реформи, найбільш вагомими були Закон «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», Закон «Про

забезпечення права на справедливий суд», Закон «Про вищу раду правосуддя» та ряд інших.

Значний резонанс у суспільстві викликало прийняття в 2013 році Закону «Про адвокатуру і адвокатську діяльність», у якому детально з нових підходів були визначені питання відносин адвоката з судом та іншими учасниками судового провадження. На підставі положень цього Закону були розроблені та затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 09 червня 2017 року «Правила адвокатської етики», де були сформульовані основні засади взаємодії адвокатів із судами та іншими учасниками судового провадження, а саме: дотримання адвокатом принципу законності у відносинах з судом та іншими учасниками судового провадження; дотримання принципів незалежності адвоката та пріоритетності інтересів клієнта у відносинах адвоката з судом; дотримання адвокатом принципів чесності та порядності під час здійснення професійної діяльності в суді; культура поведінки адвоката у відносинах з іншими учасниками судового провадження.

Реформування системи судочинства пов'язаний із великою війною, яку розпочала Росія проти України. Незважаючи на жакливі обставини, на перерозподіл лівової частини ресурсів країни на можливості оборони та підтримку армії, українське суспільство не тільки змогло протистояти напад, але й продовжило реалізацію планів реформування, які були сформовані за часів «великої судової реформи 2015–2019 рр.».

Актуальність продовження, а ні в якому разі не призупинення, реформи судівництва у сучасних реаліях війни визначається декількома факторами:

По-перше, продовженням та нарощуванням активності на шляху до євроінтеграції, який об'єктивно не можна зупинити, бо це стратегічний курс держави у найближчому майбутньому та на тривалу перспективу. На цьому шляху обов'язково треба виконати рекомендації Європейської комісії щодо ста-

туса України на членство в ЄС. Комісія рекомендує надати Україні статус кандидата, за умови, що буде вжито, незважаючи на воєнний стан, таких кроків у сфері судочинства як:

- ухвалення та впровадження законодавства щодо процедури відбору суддів Конституційного Суду України, включаючи процес попереднього відбору на основі оцінки їх доброчесності та професійних навичок, відповідно до рекомендацій Венеційської комісії;
- завершення перевірки доброчесності кандидатів у члени Вищої ради юстиції Радою з етики та відбір кандидатів до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України;
- посилення боротьби з корупцією, зокрема на високому рівні, шляхом активних та ефективних розслідувань, а також забезпечення належної динаміки судових справ та винесених вироків [16].

По-друге, продовженням створення у рамках чинного законодавства та з урахуванням міжнародно-правових стандартів ефективної, незалежної й доброчесної система правосуддя, що є умовою не тільки виживання держави в умовах війни, але й досягнення перемоги над ворогом.

В цьому сенсі Аліна Шостак, комунікаційна менеджерка Мережі UPLAN, зазначає, що хоча в умовах війни важко продовжувати повноцінне реформування судової системи, але ніхто не буде змінювати судову діяльність або реорганізовувати систему місцевих судів. Натомість усі зусилля мають бути спрямовані на вжиття заходів, котрі можуть посилити нашу судову систему, зробити її більш доброчесною та незалежною. Цінність продовження вдосконалення судової системи в умовах війни полягає ще й в забезпеченні справедливого покарання для окупантів. Адже справи про притягнення їх до відповідальності суди розглядають уже зараз. І саме суди забороняють проросійські політичні партії, обирають запобіжні заходи для колаборантів, котрі допомагали окупаційним військам на уже деокупованих територіях. Тому судова реформа не просто на часі під час війни,

а навпаки, повномасштабне вторгнення її ще більше актуалізувало [17].

Висновки. Судова реформа в Україні 2010–2014 років, незважаючи на значні зусилля з боку уряду та міжнародних партнерів, не призвела до системних змін, які б забезпечили реальну незалежність суддів та справедливість правосуддя. Попри наявність міжнародних рекомендацій і стандартів, реформа не була достатньо ефективною у подоланні глибинних проблем судової системи, таких як корупція, залежність суддів від політичних сил і олігархів, а також низька кваліфікація суддів. Зміни, що стосувалися підвищення довіри громадян до судової влади, не змогли вирішити основні

проблеми, зокрема, кадрові питання та ефективність судочинства. Впровадження «люстраційних» заходів також виявилось суперечливим, оскільки вони не дотримувалися належних міжнародно-правових стандартів, що могло призвести до політичних зловживань. Однак, у результаті реформи була досягнута певна стабільність, зокрема, завдяки новим органам суддівського самоврядування, антикорупційним ініціативам та впровадженню електронного судочинства. Проте, успіх цих змін залишається під питанням, і реформа потребує подальшого вдосконалення для досягнення справжньої незалежності та ефективності судової системи в Україні.

Анотація

Стаття присвячена аналізу загальної ситуації у судовій системі України на початку 2010-х років. У статті розкрито ключові проблеми функціонування правосуддя в цей період, зокрема надмірну політичну залежність суддів, корупційні прояви та відсутність ефективного контролю за діяльністю судової влади. Розкрито зв'язок між слабкістю інституційного механізму та впливами політичного й економічного характеру на процес здійснення правосуддя.

Досліджено перебіг судової реформи, розпочатої в Україні у 2010 році, та визначено її основні цілі – подолання системних вад та наближення до міжнародно-правових стандартів. З'ясовано, що попри офіційно задекларовані наміри, реформа не забезпечила повної відповідності міжнародним вимогам, що викликало обґрунтовані сумніви щодо її ефективності. Розглянуто приклад недостатнього врахування рекомендацій Венеційської комісії у фінальній редакції Закону України «Про судоустрій і статус суддів», що сприяло збереженню таких негативних явищ, як зловживання у судовій практиці, низький рівень кваліфікації суддів та відсутність реальних змін у системі контролю.

Окрему увагу приділено аналізу Закону «Про відновлення довіри до судової влади в Україні», ухваленого у 2014 році. Доведено, що цей закон, попри спробу люстрації, не усунув основну проблему – відсутність справжнього суддівського самоврядування та механізмів індивідуального оцінювання роботи суддів. Визначено, що реалізація люстраційних процедур не зупинила втрату суспільної довіри, а критика міжнародних структур лише посилилась.

У статті з'ясовано значення міжнародно-правових стандартів щодо здійснення судової реформи в умовах верховенства права та суддівської незалежності. Обґрунтовано, що без системного оновлення суддівського корпусу, трансформації професійної культури та вдосконалення організаційних підходів неможливо досягти суттєвого поліпшення якості правосуддя в Україні. Зроблено висновок про необхідність подальшого реформування судової системи з урахуванням міжнародних стандартів, зокрема в частині забезпечення незалежності суддів, протидії корупції та ефективного захисту прав людини.

Ключові слова: реформа судової системи, судова влада Україн, правосуддя, верховенство права, Венеційська комісія.

Kulyk S.V. Legal Analysis of Judicial Reform in Ukraine (2010–2014): Crisis of Trust and International Legal Standards

The article is dedicated to the analysis of the overall situation in Ukraine's judiciary system in the early 2010s. The article reveals the key problems of the judicial system during this period, particularly the excessive political dependence of judges, corruption, and the lack of effective control over the judiciary. The relationship between the weakness of institutional mechanisms and the political and economic influences on the justice process is discussed.

The course of judicial reform initiated in Ukraine in 2010 is examined, with its main goals being identified: to overcome systemic flaws and bring the system closer to international legal standards. It is found that despite the officially declared intentions, the reform did not fully comply with international requirements, raising justified doubts about its effectiveness. The article discusses the example of insufficient consideration of the Venice Commission's recommendations in the final version of the Law of Ukraine "On the Judiciary and the Status of Judges," which contributed to the persistence of negative phenomena such as judicial malpractice, low qualification levels of judges, and the lack of real changes in the control mechanisms.

Special attention is paid to the analysis of the Law "On Restoring Trust in the Judiciary in Ukraine" adopted in 2014. It is demonstrated that this law, despite the attempt at lustration, did not address the main issue—the absence of genuine judicial self-governance and mechanisms for individual evaluation of judges' work. It is concluded that the implementation of lustration procedures did not stop the erosion of public trust, and criticism from international organizations grew louder.

The article clarifies the significance of international legal standards regarding judicial reform in the context of the rule of law and judicial independence. It is argued that without systematic renewal of the judiciary, a transformation in professional culture, and improvement of organizational approaches, it is impossible to achieve substantial improvements in the quality of justice in Ukraine. The conclusion is drawn that further judicial reforms should be aligned with international standards, particularly in ensuring judicial independence, combating corruption, and effectively protecting human rights.

Key words: judicial reform, judiciary of Ukraine, justice, rule of law, Venice Commission.

Список використаних джерел:

1. Справа «Олександр Волков проти України» (Заява № 21722/11). Рішення Європейського суду з прав людини. Колишня п'ята секція. Страсбург, 9 січня 2013 року. Остаточне 27/05/2013. URL: <https://surli.cc/yibgrs>
2. Судова реформа в Україні: поточні результати та найближчі перспективи. Інформаційно-аналітичні матеріали до Фахової дискусії на тему «Судова реформа 2010 р.: чи наближає вона правосуддя в Україні до європейських норм і стандартів?», 4 квітня 2013 р. Центр Разумкова. Київ, квітень 2013р. URL: https://razumkov.org.ua/upload/Sudova_reforma_2013.pdf
3. Про відновлення довіри до судової влади в Україні: Закон України від 8 квітня 2014 року № 1188-VII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2014, № 23, ст. 870. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1188-18#Text>
4. Проект Закону про відновлення довіри до судової системи України від 08.04.2014 № 1188-VII. Пояснювальна записка 25.03.2014. URL: <https://surli.li/sbxkdd>
5. Судова реформа: громадська думка населення України. Результати соціологічного опитування, грудень 2014. URL: http://www.razumkov.org.ua/ukr/news.php?news_id=583
6. Хотинська-Нор О. 3. Судова реформа в Україні: особливості сучасного формату. *Вісник кримінального судочинства*, № 4/2015. С. 147–153. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/4_2014_Hotukska_Nor.pdf

7. Про відновлення довіри до судової влади в Україні: Закон України від 8 квітня 2014 року № 1188-VII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2014, № 23, ст. 870. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1188-18#Text>
8. Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини (щодо люстрації суддів): Звіт з вивчення ситуації з прав людини в Україні. *Інтернет-сайт Верховного Суду України*. URL: <https://surl.li/giczpi>
9. Парінова Марина, Поганому міністру і парламент заважає. *ЛІГА.net*. 30.07.2014. URL: <https://blog.liga.net/user/mparinova/article/15225>
10. Інтерв'ю спеціального представника Ради Європи по Україні Крістоса Джакомопулоса «Європейській правді» 9 листопада 2015 року. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/interview/2015/11/9/7040488/>
11. Резолюція ПАРЄ № 1096 (1996) «Про заходи щодо ліквідації спадщини колишніх комуністичних тоталітарних систем». *Інтернет-сайт Верховного Суду України*. URL: <https://surl.li/iykhkj>
12. Про очищення влади: Закон України від 16 вересня 2014 року № 1682-VII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2014, № 44, ст. 2041. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1682-18#Text>
13. Корсак Р. В. Судова система чеської республіки: досвід реформування для України. Електронний репозитарій ДВНЗ «УжНУ». С. 1–8. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/7047>
14. Вус Олена, Голова Венеціанської комісії порівняв судову реформу в Україні з революцією Коперника. *Інтернет-сайт СЬОГОДНІ* від 3 липня 2018. URL: <https://surl.li/vycjrg>
15. Штогун С. Г. Судова реформа чи косметичний ремонт системи судової влади? *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2016. № 2(14). С. 1–13. URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2016/n2/16sshssv.pdf>
16. Рекомендації Європейської Комісії щодо статусу України на членство в ЄС. *Інтернет-сайт Представництва Європейського Союзу в Україні*. 17.06.2022. URL: https://www.eeas.europa.eu/node/410763_uk?s=232
17. Шостак Аліна. Реформа судівництва під час війни: на що слід звернути увагу уже зараз? 22 листопада 2024 року. *Інтернет-сайт UPLAN*. URL: <https://surl.lu/pshoat>